

Prehistorische bewoning in de Noordzee

T. Missiaen¹ & M. Pieters²

¹Renard Centre of Marine Geology, Universiteit Gent; ² Agentschap Onroerend Erfgoed

De Noordzee, een dichtbevolkt rivierenlandschap

Gedurende het laat kwartair was het zeeniveau onderhevig aan zeer grote schommelingen. Op het hoogtepunt van de laatste ijstijd lag de zeespiegel 130 meter lager dan vandaag, met als gevolg dat grote delen van de Noordzee droog vielen.

Deze gebieden werden gekenmerkt door grote riviersystemen en brede valleien. Dit afwisselende en vruchtbare landschap was niet alleen rijk aan grote kudde herbivoren en roofdieren maar werd ook bewoond door prehistorische mensen.

Vandaag liggen deze oude landschappen begraven onder de zeebodem. Veel landschappen zijn bewaard gebleven met inbegrip van de archaeologische artefacten zoals hout, bot - en plantenresten.

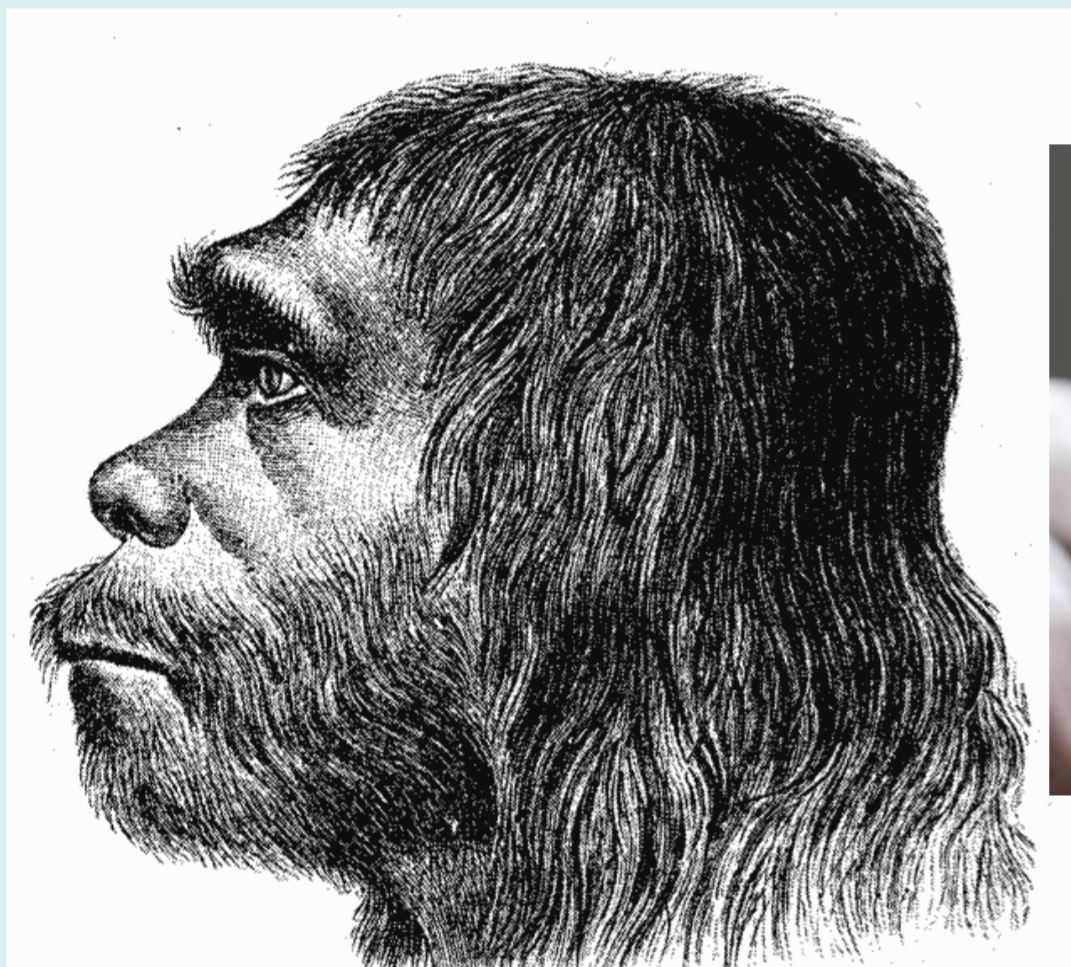
Een impressie van hoe het verdwenen landschap in de Noordzee er uit kan gezien hebben omstreeks 10.000 jaar geleden. (© Eugene Ch'ng)

Jagers-verzamelaars in de Noordzee

De oudste prehistorische artefacten in de Noordzee zijn bijna 100.000 jaar oud. Net zoals de artefacten uit het paleolithicum (40.000-10.000 jaar oud) betreft het vnl. vuurstenen. De meeste vondsten zijn echter relatief 'jong', tussen 10.000 en 6.000 jaar oud. Het gaat hier om bewerkte vuurstenen en benen werktuigen maar ook houtstructuren, vuurhaarden, in sommige gevallen zelfs kano's en graven.

Menselijke fossielen uit de Noordzee zijn relatief zeldzaam. Tot nu toe werd slechts een handvol fossielen gevonden met een ouderdom tussen 10.000 en 8000 jaar. Dit bevestigt dat met de langzame opwarming na de laatste ijstijd de Noordzee een aantrekkelijk gebied was voor menselijke bewoning.

In 2001 werd voor de kust van Zeeland een unieke ontdekking gedaan: een klein schedelfragment van een Neanderthaler. De ouderdom wordt geschat op minstens 40.000 jaar. Het is de eerste (en vooralsnog enige) keer dat een menselijk fossiel van die ouderdom is aangetroffen in de Noordzee. Het fragment heeft de kenmerkende dikke wenkbrauwboog van de Neanderthaler.

Neanderthaler.

Neanderthaler schedelfragment gevonden voor de Zeeuwse kust. De dikke wenkbrauwboog, typisch voor Neanderthalers, is goed te zien. (Foto: Erik de Goederen)

Mammoeten, neushoorns en holenleeuwen

Regelmatig worden fossiele beenderen van landzoogdieren opgevist uit de Noordzee. De meeste zijn afkomstig van de laatste ijstijd (70.000-20.000 jaar geleden). Het gaat hier vaak om mammoet, neushoorn, bizon, holenleeuw en hyena. Het landschap was toen eerder steppeachtig koud en droog, en niet (zoals vaak aangenomen) een besneeuwde toendra.

De meest recente fossiele vondsten zijn afkomstig uit het vroeg Holoceen (11.000-7.000 jaar geleden) en omvatten botresten van o.a. eland, everzwijn, hert en paard. Dit impliceert dat met de opwarming van het klimaat na de laatste ijstijd het steppeachtige landschap in de Noordzee langzaam veranderde in een bosrijke omgeving.

Een van de meest spectaculaire vangsten betreft een mammoetschedel die in 2005 werd opgevist voor Hoek van Holland. Waarschijnlijk betreft het hier een skelet dat los is gekomen uit de bodem door toedoen van baggerwerken in de Eurogeul en daarna in vissersnetten terecht is gekomen.

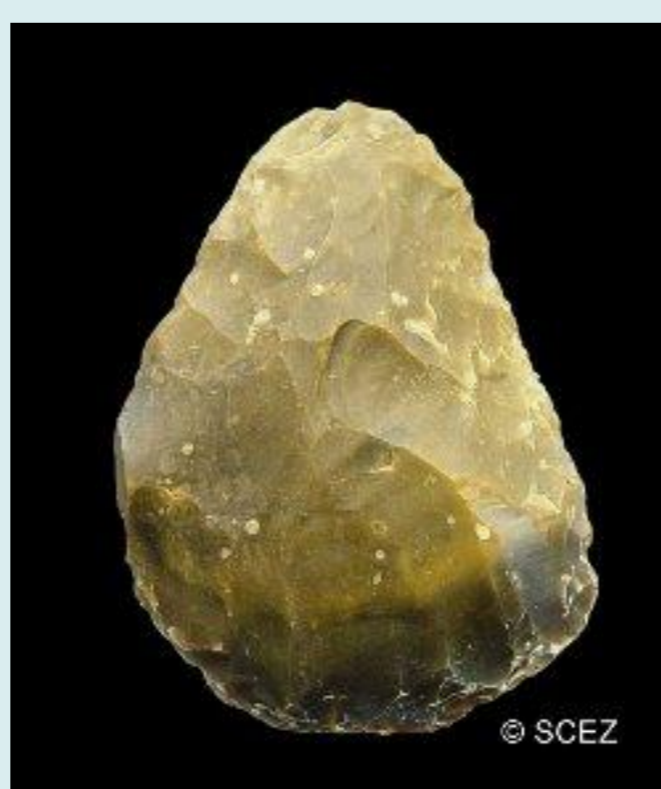
Wolharige mammoet.

Onderkaak van een grottenleeuw afkomstig uit de Eurogeul. De kaak stamt uit de laatste ijstijd en is tussen de 20.000 en 50.000 jaar oud. (© NCB Naturalis)

Paleolithische werktuigen opgevist uit de zuidelijke Noordzee (© RCE)

Paleolithische vuistbijl (ong. 100.000 jaar oud) opgevist voor de zuidkust van Engeland. (Foto: Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland)

Prehistorische vondsten uit het Belgisch deel van de Noordzee

In België zijn slechts sporadisch prehistorische artefacten of fossiele botfragmenten gerapporteerd uit de Noordzee. Waarschijnlijk speelt het gebrek aan wetenschappelijke belangstelling voor het onderwater erfgoed een belangrijke rol. Voorwerpen die (vaak door vissers) aan land werden gebracht beschouwde men lang als irrelevant.

Het schaarse botmateriaal opgevist door Belgische vissers dateert van de laatste tussentijd (woudolifant, nijlpaard) en laatste ijstijd (mammoet, wild paard, bizon). Sommige beenderen zijn waarschijnlijk afkomstig van Britse wateren. Recent werd ook een vuurstenen kern van de Doggersbank geïdentificeerd in een collectie artefacten van een verzamelaar.

In de intertidale zone zijn in België wel een aantal archeologische vondsten gedaan. Artefacten in vuursteen en silex werden gevonden op de stranden bij Westende, Middelkerke, Raversijde, Oostende, Bredene, Wenduine, Blankenberge en Knokke. Bij Mariakerke werd ook een nijlpaardfossiel gevonden waarvan de ouderdom wordt geschat op 120.000 jaar.